

Ліндаєв Д.В.

Тулечинська С.О.

доктор економ. наук, професор

Національний технічний університет України «КПІ»

АНАЛІЗ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

АНАЛИЗ КРЕДИТНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

ANALYSIS OF CREDIT RELATIONS IN UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню кредитних відносин в Україні в сучасних умовах економічної кризи. З'ясовано проблеми розвитку кредитних відносин в Україні та запропоновано заходи щодо мінімізації кредитних ризиків та удосконалення законодавчої бази щодо функціонування кредитного ринку та ефективного функціонування сегменту міжнародного кредитування в Україні. Проаналізована діюча інфраструктура кредитного ринку України, а саме проаналізовані статистичні дані щодо наданих кредитів в Україні у період з 2005 до 2015 рр., особлива увага приділена динаміки надання довгострокових та короткострокових кредитів, кредитів в національній та іноземній валюті, а також надання кредитів резидентам та нерезидентам. У статті акцентується увага на проблемах державного кредитування в Україні. На основі аналізу нормативно-правової бази кредитного ринку в Україні та визначенні її недоліків запропоновані засоби, за допомогою яких можливо більш чітко регламентувати механізм регулювання кредитного ринку України та взаємодію об'єктів кредитних відносин.

Ключові слова: кредит, кредитна система, валюта, кредитна політика, кредитування, банківська система.

Статья посвящена исследованию кредитных отношений в Украине в современных условиях экономического кризиса. Выявлено проблемы развития кредитных отношений в Украине и предложены меры по минимизации кредитных рисков и усовершенствование законодательной базы по функционированию кредитного рынка и эффективного функционирования сегмента международного кредитования в Украине. Проанализирована действующая инфраструктура кредитного рынка Украины, а именно проанализированы статистические данные о предоставленных кредитах в Украине в период с 2005 по 2015 гг. Особое внимание уделено динамике предоставления долгосрочных и краткосрочных кредитов, кредитов в национальной и иностранной валюте, а также предоставление кредитов резидентам и нерезидентам. В статье акцентируется внимание на проблемах государственного кредитования в Украине. На основе анализа нормативно-правовой базы кредитного рынка в Украине и определении ее недостатков предложены средства, с помощью которых можно более четко регламентировать механизм регулирования кредитного рынка Украины и взаимодействие объектов кредитных отношений.

Ключевые слова: кредит, кредитная система, валюта, кредитная политика, кредитование, банковская система

The article investigates the credit relations in Ukraine in the current economic crisis. It examines the problems of development of credit relations in Ukraine and proposed measures to minimize credit risk and improve the legal framework of the credit market and the effective functioning of the international segment of lending in Ukraine. The authors have examined the existing infrastructure of the credit market of Ukraine. We analyzed the problem of public

lending segment. This article deals with the problem of the legal framework of the credit market in Ukraine and provides a means by which it can be clearly regulate the mechanism of credit market regulation and objects of credit relations. The article describes and analyzes the statistics for credit in the period from 2005 to 2015. We discussed the dynamics of providing long-term and short-term loans, loans in local and foreign currency loans to residents and non-residents.

Keywords: credit, credit system, currency, credit policy, lending, banking system.

Вступ. Актуальність обраної теми полягає у тому, що у сучасних умовах економічної кризи економіка України потребує концептуальних зрушень у формуванні та розвитку кредитного ринку. Кризові явища на фінансовому ринку України, передумовами яких стали політична ситуація в країні та дестабілізація економічної активності суб'єктів економічної діяльності, негативно вплинули на діяльність кредитних інститутів. Так, валютна нестабільність, девальвація національної валюти майже у 100%, досягнення споживчої інфляції рівня 57,5 % та інші фінансово-економічні проблеми призвели до зниження довіри до банків та небанківських фінансових установ. За таких умов потребують удосконалення інституційний аспекти кредитного ринку, підвищення ефективності та посилення його фінансової стійкості.

Значний внесок в обґрунтування теоретичних основ та практичних рекомендацій щодо формування кредитного ринку України зробили А.М. Мороз [1], Б.С. Івасів [2], А.А. Чухно [3], М.І. Савлук [4], та багато інших науковців. Але, необхідно відзначити, у сучасних умовах економічної кризи в Україні питання подальшого розвитку кредитних відносин, у тому числі ринку кредитування, залишаються актуальними і невирішеними.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз кредитних відносин в Україні в сучасних умовах економічної кризи та розроблення пропозицій щодо розвитку ринку кредитування в Україні. Для досягнення поставленої мети були вирішені наступні завдання:

- проаналізовано ринок кредитування в Україні;
- з'ясовано проблеми розвитку кредитних відносин в Україні;
- запропоновано заходи щодо мінімізації кредитних ризиків та удосконалення законодавчої бази щодо функціонування кредитного ринку та ефективного функціонування сегменту міжнародного кредитування в Україні.

Методологія. У процесі дослідження було використано абстрактно-логічний метод – при узагальненні факторів розвитку ринку кредитних відносин в Україні. При проведенні даного дослідження був використаний метод порівняльного аналізу та наукової абстракції, за допомогою якого проводиться порівняння та аналіз діяльності кредитних установ на території України. Авторами був використаний системний підхід та статистичний метод. Теоретико-методологічну основу дослідження складають праці провідних вітчизняних науковців.

Результати дослідження. Стратегічним питанням, яке потребує законодавчого врегулювання та стосується усіх сегментів кредитного ринку,

є захист прав кредиторів та позичальників, оскільки саме ця ланка у кредитних відносинах є найслабшою та найменш законодавчо захищеною.

На сьогодні існуюча нормативно-правова база не відповідає реальним потребам ефективності функціонування кредитного ринку, діяльність суб'єктів окремих сегментів кредитного ринку законодавчо не регламентується, часто законодавчі акти містять суперечливі положення, які створюють можливості для правового маніпулювання тощо. Тому для упорядкування правових норм та чіткої регламентації механізму регулювання кредитного ринку, юридичного закріплення переліку суб'єктів та учасників ринку, об'єктів кредитних відносин тощо доцільно ініціювати прийняття Верховною Радою Закону України «Про регулювання кредитної діяльності». Вважаємо, що саме такий закон зміг би чітко структурувати кредитний ринок за сегментами, регламентувати діяльність на ньому всіх учасників, врегульовувати кредитні відносини між кредиторами та боржниками, спростити вирішення суперечок, що виникають між ними тощо.

Фінансово-економічні заходи із вдосконалення функціонування кредитного ринку повинні позитивно відображатися на фінансових результатах діяльності кожного із суб'єктів ринку та сприяти підвищенню їх фінансової стійкості. Основні проблеми щодо розвитку кредитного ринку пов'язані з невизначною інституційною організацією ринку, дефіцитом кредитних ресурсів, підвищеним кредитним ризиком, недовірою контрагентів.

Згідно з даними Національного банку [5], операції з насичення ліквідністю банківської системи позитивно позначилися на рівні середньозважених ставок в національній валюті, які протягом грудня 2014 року, порівняно з груднем 2013 року, знизилися. Залишки за кредитами, наданими резидентам банками України, за 2008 рік зросли на 307155 млн. грн. або на 72 % і навпаки знизилися за 2009 рік на 10727 млн. грн. або на 1,5 %, спостерігаємо зростання кредитів за 2010 рік на 9528 млн. грн. або на 1,3 %, за 2011 рік – на 68986 млн. грн. або на 9,4 %, 2012 – на 13333 млн. грн. або на 1,7 %, 2013 – на 95640 млн. грн. або на 11,7 %. Залишки за кредитами на 1 січня 2015 року становили 1020667 млн. грн., за рік зросли на 109885 млн. грн. або на 12,1 %.

Загальна величина наданих кредитів зростала майже кожного року, окрім 2009 та 2015 рр. (рис. 1).

Кредитування інших фінансових корпорацій збільшилось у 2006-2009, 2011 та 2013-2014 рр., проте зменшення величини наданих кредитів спостерігалось у 2010, 2012 та 2015 рр. Кредити, надані сектору загального державного управління, у 2005-2008 рр. були незначними; проте у 2009-2010 та 2013 рр. спостерігалось збільшення їх обсягів. Що стосується кредитування нефінансових корпорацій, зазначимо, що їх кредитування зростало упродовж досліджуваного періоду.

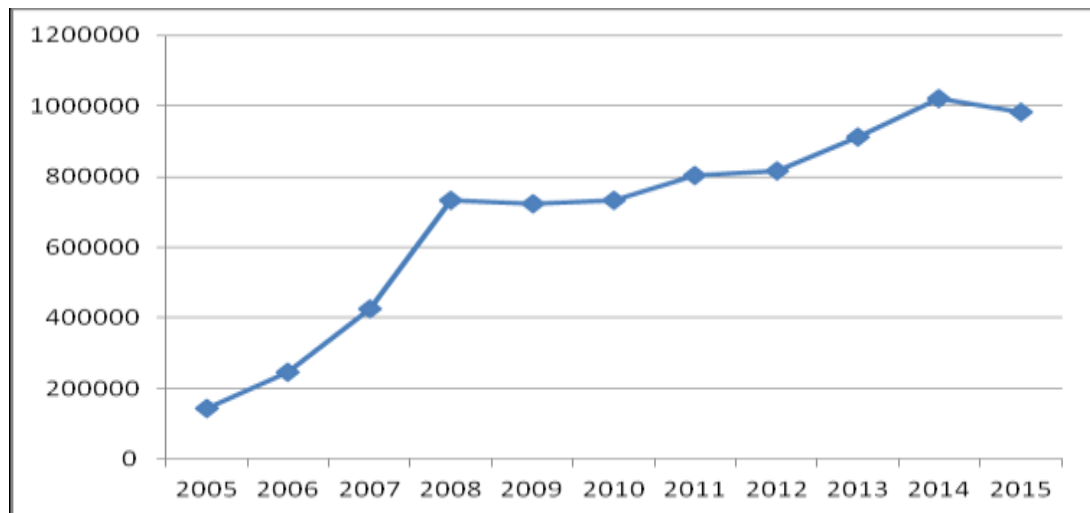

Рис. 1. Динаміка наданих кредитів в Україні у 2005-2015 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано автором за даними [5]

Обсяг кредитів строком до 1 року зростає упродовж досліджуваного періоду. Величина наданих кредитів терміном від 1 до 5 років зростала у 2006-2008, 2010-2011 та 2013-2014 рр., проте у 2009, 2012 та 2015 рр. вона зменшилась. Величина кредитів більше 5 років змінювалась наступним чином: у 2008 та 2014 рр. вона зростає, проте у 2009-2013 та 2015 рр. вона зменшилась.

У 2005-2007, 2010-2014 рр. найбільше було надано кредитів у національній валюті, а у 2008-2009 та 2015 рр. – в іноземній, дані представлені та проілюстровані у таблиці та рис. 2.

Таблиця

Кредити за видами валют у 2005-2015 рр., млн. грн.

Роки	Усього	В т.ч.:	
		у національній валюті	в іноземній валюті
2005	143 423	81 279	62 144
2006	245 230	123 787	121 443
2007	426 867	213 802	213 065
2008	734 022	300 220	433 801
2009	723 295	355 521	367 774
2010	732 823	395 504	337 319
2011	801 809	478 596	323 213
2012	815 142	515 580	299 562
2013	910 782	602 776	308 006
2014	1 020 667	547 987	472 680
2015	981 627	433 826	547 802

Джерело: складено автором за даними [5]

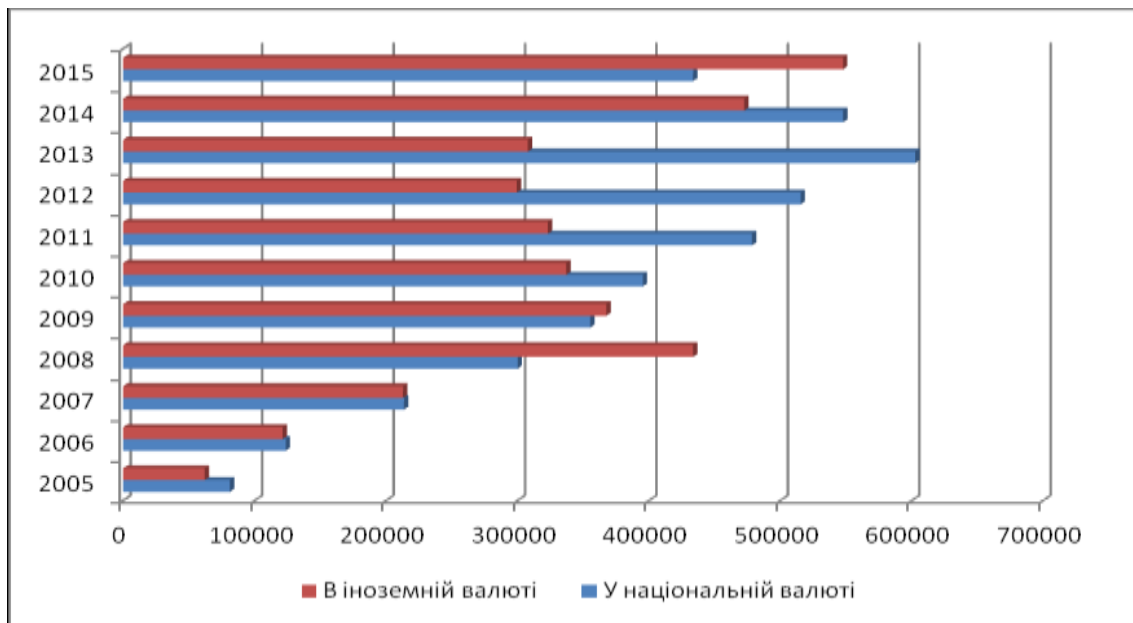

Рис. 2 Кредити за видами валют у 2005-2015 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано автором за даними [5]

Реалізація заходів щодо мінімізації кредитних ризиків передбачає тісний взаємозв'язок фінансово-економічних та інституційно-організаційних заходів, тандем яких дасть змогу комплексно вирішити наявну проблему. В цьому контексті доволі важливим є посилення відповідальності пов'язаних із банком осіб, яку НБУ запровадив Постановою «Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» № 312 від 12 травня 2015 р. [6]. У Постанові затверджено норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9) у розмірі 25 % (до цього нормативне значення коефіцієнта Н9 не повинно було перевищувати 5 %).

Основною проблемою ефективного функціонування сегменту міжнародного кредитування в Україні є відсутність оцінки ефективності використання кредитних ресурсів міжнародних фінансових організацій, іноземних комерційних банків та урядів. Позичені кошти від іноземних кредиторів мають використовуватися згідно із затвердженим кошторисом і у відповідності із затвердженими термінами. Невиконання кошторису та порушення термінів кредитних угод призводять до зловживання коштами іноземних кредиторів, породжують корупцію та відмову іноземних кредиторів у наданні кредитів Україні.

Така ж проблема притаманна й сегменту державного кредитування: кредити, надані за рахунок коштів Державного бюджету, не підлягають експертній оцінці щодо доцільності та ефективності їх використання. Рахункова палата України та Державна казначейська служба впродовж 2012–2014 рр. не оприлюднюють результати оцінки ефективності використання державних кредитів, що створює можливості для зловживання державними

коштами та приховування фінансових результатів освоєння отриманих кредитів.

Тобто підвищення ефективності використання кредитних ресурсів держави та іноземних кредиторів (МФО, комерційних банків, урядів тощо) залежить від експертної оцінки Рахункової палати України та Державної казначейської служби України, оприлюднення отриманих результатів та адекватного реагування відповідних органів державного управління на виявлені недоліки або й зловживання.

Висновки. Отже, на розвиток кредитного ринку України впливає втрата довіри з боку населення та підвищений кредитний ризик, який супроводжує кредитний процес. Національний банк повинен повернути довіру кредиторів. Виходячи з цього, доцільним є перегляд діючої інфраструктури кредитного ринку з метою забезпечення дієвого механізму захисту кредиторів та споживачів фінансових послуг. Для реалізації представленого завдання необхідним є удосконаленням кредитно-фінансових взаємовідносин між суб'єктами кредитного ринку, нефінансовими корпораціями та домашніми господарствами.

За результатами проведеного дослідження нами були запропоновані пропозиції щодо розвитку кредитних відносин в Україні. Стратегічним питанням, яке потребує законодавчого врегулювання та стосується усіх сегментів кредитного ринку, є захист прав кредиторів та позичальників, оскільки саме ця ланка у кредитних відносинах є найслабшою та найменш законодавчо захищеною. Ще одним кроком із підвищення ефективності банківського кредитування має стати забезпечення достатнього рівня капіталізації банківського сектору, що є ключовим чинником кінцевого відновлення кредитування економіки в сучасних умовах економічної кризи.

Держава повинна вдосконалити законодавчу базу для розвитку кредитування. Реалізація фінансово-економічних заходів із вдосконалення функціонування кредитного ринку загалом та його сегментів зокрема дасть змогу ефективніше формувати та використовувати наявні кредитні ресурси, що активізує кредитну діяльність та позитивно відобразиться на обсягах кредитів, наданих у національну економіку.

З огляду на нестабільну фінансово-економічну ситуацію в державі фундаментальною засадою підвищення ефективності банківського кредитування стає вдосконалення системи управління кредитними ризиками у банківській системі. Інвестиційні кредити, рівно як і іпотечні кредити, вважаються кредитами із високим ступенем ризику, а тому відсоткові ставки за ними зростають у рази. Тому важливо, щоб у банківській практиці використовувався широкий спектр антиризикових заходів, який включає: вдосконалення кредитної політики, ефективне управління кредитним портфелем, що передбачає диверсифікацію, лімітування, резервування, структурування, скоринг, сек'ютеризацію активів тощо.

До елементів наукової новизни можна віднести сформовані пропозиції за використанням системного підходу щодо розвитку кредитних відносин в Україні на основі проведеного аналізу, за рахунок:

- зниження кредитних ризиків, що супроводжують кредитний процес за умов повернення довіри з боку населення до банківського сектору;
- перегляду діючої інфраструктури кредитного ринку з метою забезпечення дієвого механізму захисту кредиторів та споживачів фінансових послуг;
- удосконалення законодавчого врегулювання, що стосується усіх сегментів кредитного ринку, а також захисту прав кредиторів та позичальників;
- забезпечення достатнього рівня капіталізації банківського сектору, що дасть змогу ефективніше формувати та використовувати наявні кредитні ресурси;
- вдосконалення системи управління кредитними ризиками, за умов використання таких антиризикових заходів, як: вдосконалення кредитної політики, ефективного управління кредитним портфелем, тощо.

Подальших розробок у напрямі дослідження розвитку кредитного ринку України потребує розробка ефективної методики оцінки кредитоспроможності фізичних осіб, оскільки банківські ризики породжуються також і складнощами в оцінці платоспроможності позичальника. А також розробка бази даних задля ефективного використання інформації щодо недобросовісних позичальників шляхом запровадження та повноцінного функціонування бюро кредитних історій.

Література:

1. Банківська енциклопедія / Під ред. А.М. Мороза. – К.: Ельтон, 1993. – 327 с.
2. Гроші та кредит: [підручник] / За ред. Б.С. Івасіва. – К.: КНЕУ, 2009. – 404 с.
3. Гроші, банки та кредит: у схемах і коментаріях: [навч. посіб.] / За ред. Б.Л. Луціва; 2-ге вид., перероб. - Т.: Карт-бланш, 2000. – 225 с.
4. Гроші та кредит: [підручник] / За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2006. - 744 с.
5. Національний Банк України // Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 12 травня 2015 р. № 312.